

กลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2
**STRATEGIES FOR DEVELOPING LIFE SKILLS OF THE
STUDENTS IN THE SCHOOLS UNDER THE OFFICE OF
KAMPHAENGPHET ELEMENTARY EDUCATION
AREA 1 AND AREA 2**

พัชรินทร์ รุจิชีพ¹, สมชัย วงษ์นายะ², สุภาพร พงศ์ภิญโญโสภาส³, สรณี กัณห์นิล⁴
Patcharin Rujicheep¹, Somchai Wongnaya², Suphaporn Pongpinya-opas³, Soranee Kannil⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาทักษะชีวิตของนักเรียน 2) เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการและปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน 3) เพื่อพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนและ 4) เพื่อประเมิน กลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และ เขต 2 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ (SWOT) และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

1. นักเรียนมีทักษะชีวิต 4 องค์ประกอบ 1) ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น (ค่าเฉลี่ย 4.02) 2) ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (ค่าเฉลี่ย 3.70) 3) ด้านการจัดการกับอารมณ์กับความเครียด (ค่าเฉลี่ย 3.89) 4) ด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น (ค่าเฉลี่ย 3.92) โดยทักษะด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่นและด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่นๆ

2. สภาพ ปัญหา ความต้องการและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน ใน 3 ด้าน สภาพการพัฒนาทักษะชีวิต 1) การบูรณาการในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ มีการดำเนินการมาก 2) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีการดำเนินการมากกว่าด้านอื่น 3) โครงการพิเศษต่างๆ มีการดำเนินการน้อยกว่าเรื่องอื่น ปัญหาการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนอยู่ในระดับมาก ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนได้แก่ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ

3. กลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ประเด็นกลยุทธ์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัดและมาตรการ โดยมี 8 กลยุทธ์ ดังนี้ ด้านการวางแผน เสริมสร้างทักษะชีวิต 2 กลยุทธ์ ด้านดำเนินการเสริมสร้าง 4 กลยุทธ์ ด้านติดตามและประเมินผลการ

¹ นิสิตดุษฎีบัณฑิต สาขาวิทยุศาสตร์การบริหารและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
Ph.D. (Education Administration), Kamphaeng Phet Rajabhat University, E-mail: ruchicheep_toy@hotmail.co.th

² รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิทยุศาสตร์การบริหารและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
Associate Professor Dr., Education Administration Program, Kamphaeng Phet Rajabhat University

³ ดร., สาขาวิทยุศาสตร์การบริหารและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
Dr., Education Administration Program, Kamphaeng Phet Rajabhat University

⁴ ดร., วิทยาลัยชุมชนตาก
Dr., Tak Community College

เสริมสร้าง 1 กลยุทธ์ และการนำผลการติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนไปพัฒนา 1 กลยุทธ์

4. ผลการประเมินกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน ที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ระดับมากและมากที่สุด

คำสำคัญ: กลยุทธ์, ทักษะชีวิต, ประถมศึกษา

Abstract

The purposes of this research were 1) to study students' life skills, 2) to study the states, the problems, the needs and the factors related with the development of students' life skills, 3) to develop the strategy for the development of students' life skills and 4) to assess the strategy for the development of students' life skills under Kamphaeng Phet Primary Educational Service Area Office 1 and Office 2. The research instrument were a questionnaire, focus group discussion, document review, interview, workshop and connoisseurship. The data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, SWOT analysis and content analysis.

The research findings are as follows:

1. Students had 4 life skills of 1) Self-awareness (the mean was 4.02) 2) Critical thinking, decision and creative problem solving (the mean was 3.70) 3) Emotional management (the mean was 3.89) 4) Relationship (the mean was 3.92). The highest mean was self-awareness and the lowest mean was critical thinking, decision and creative problem solving.

2. The states, the problems, the needs and the factors related with the development of students' life skills were as follows: the state of the development of student's life skill was found that 1) There was high of the operation for curriculum integration in 8 subjects. 2) Student development activities had higher operation than the others. 3) There was little of the operation of special project. The problem of the development of students' life skills was at the moderate level. The need the development of students' life skills was at the high level. The factors related with the development of students' life skills were personnel and management.

3. The strategies for the development of students' life skills consisted of vision, missions, strategic items, strategies, indicators and standards. There were 8 strategies which consisted of 2 strategies for the enhancement of life skill planning, 4 strategies of operation, 2 strategy of evaluation and 1 strategy of evaluation development.

4. The evaluation of the strategy for the development of students' life skills it was found that the agreement, the appropriateness the possibility and the utility was at the high and the highest level.

Keywords: Strategy, Life skill, Primary Education

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทักษะชีวิตมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องทำเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวัยเด็กและวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้อง

ปลูกฝัง สร้างคุณค่าให้กับตนเองและเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ ในขณะเดียวกันต้องได้รับการพัฒนาทักษะชีวิต เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551, หน้า 1) ได้กำหนดแนวทางในการเสริมสร้างทักษะชีวิตสำหรับผู้เรียนเพื่อปฏิบัติใน

การพัฒนาให้เกิดความตระหนักรู้ เห็นคุณค่าในตนเอง และผู้อื่นมีการคิดวิเคราะห์ กระบวนการตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การจัดการกับอารมณ์ ความเครียด และการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ซึ่งเป็นองค์ประกอบของทักษะชีวิตที่ช่วยให้เด็กและเยาวชนมีพื้นฐานด้านอุปนิสัยที่ดีสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดีและมีความสุข

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดทักษะชีวิต เป็นสมรรถนะสำคัญ ที่ผู้เรียนทุกคนพึงได้รับการพัฒนา ทั้งด้านความรู้ ความรู้สึกรู้สีกคิด รู้จักสร้างสัมพันธ์อันดี ป้องกันตัวเองได้ในภาวะคับขัน และจัดการกับชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะสำคัญ และมีความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งทักษะชีวิต ประกอบด้วย การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การจัดการกับอารมณ์และความเครียด การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551, หน้า 1) ได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่สำคัญได้แก่ ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และประกาศจุดเน้นการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2552 - 2561) เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2553 เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในเรื่องทักษะชีวิตการรู้จักตนเอง ยอมรับความแตกต่างระหว่างตนเองและผู้อื่น มองตนเองและผู้อื่นในแง่บวก จัดการกับอารมณ์ของตนเองได้ เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 1 (2552, หน้า 1-5) กำหนดให้มีแผนยุทธศาสตร์ตามนโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน โดยมีการเรียนการสอนในวิชาการแนะแนว และมีโครงการบูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา 3 ด้าน มีการบูรณาการเรียนการสอนในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและโครงการพิเศษต่างๆ โดยใช้กระบวนการการบริหารด้านการวางแผน (Plan) การนำไปปฏิบัติ (Do) การประเมิน (Check) และการนำผลไปปรับปรุงแก้ไข (Action) แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ในการแก้ไขพัฒนาทักษะชีวิต

สรุปผลประเมินของ สมศ. รอบ 2 ปีการศึกษา 2553 และสรุปผลประเมินของ สมศ. รอบ 3 ปีการศึกษา 2554 การประเมินมาตรฐานด้านผู้เรียนที่เกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษากำแพงเพชร ส่วนมากคะแนนเฉลี่ยอยู่ระดับ 2.49 - 2.98 คือระดับ B กับ B- ของกลุ่มนิเทศสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และ เขต 2 (2554, หน้า 20 - 50) รายงานผลเพิ่มเติม สมศ. และการประกันคุณภาพมาตรฐานด้านผู้เรียนที่เกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษากำแพงเพชรสมควรได้รับการพัฒนาอย่างยิ่ง

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงทำการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษา เขต 1 และเขต 2 ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ข้อมูลสารสนเทศด้านสภาพ ปัญหา ความต้องการและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา และกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา ที่สอดคล้องตามบริบท ความเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ของสถานศึกษาและมีความเป็นไปได้ สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ซึ่งสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำกลยุทธ์ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนให้มีคุณภาพชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตลอดจนเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนระดับการศึกษาอื่นหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2
2. เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2
3. เพื่อพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2
4. เพื่อประเมินกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาทักษะชีวิตของนักเรียน ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 เก็บรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 355 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีค่าความเที่ยงเชิงเนื้อหา (IOC) ตั้งแต่ .60 – 1.00 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการและปัจจัยเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารสถานศึกษา ครูประจำชั้นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หัวหน้าฝ่ายวิชาการรวมจำนวน 594 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามและการจัดสนทนากลุ่ม

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 โดยดำเนินการ ดังนี้ 1) การศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ประสบความสำเร็จด้วยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบบันทึกผลการวิเคราะห์เอกสารและแบบสัมภาษณ์ 2) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกและการจัดทำร่างกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ 2 ครั้งจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพการจัดการศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในโรงเรียนที่เลือกมาแบบเจาะจงครั้งละ 25 คน 3) การตรวจสอบกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจากนักวิชาการ ผู้บริหารที่เกี่ยวข้องการพัฒนาทักษะชีวิตและการพัฒนากลยุทธ์ จำนวน 11 คน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 เก็บรวบรวมข้อมูลจากนักวิชาการและผู้บริหารที่มีความเชี่ยวชาญในการพัฒนาทักษะชีวิตและการพัฒนากล

ยุทธ์ จำนวน 25 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และประเมินความสอดคล้อง ความเหมาะสมความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ โดยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ยมากกว่าหรือเท่ากับ 3.51

ผลการวิจัย

1. ทักษะชีวิตของนักเรียน ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 สรุปผลได้ ดังนี้ ผลการศึกษาทักษะชีวิตของนักเรียนภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่น ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น

2. สภาพ ปัญหา ความต้องการและปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2

สภาพและปัญหาการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน พบว่า การบูรณาการในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สถานศึกษามีการวางแผนการสอนตามเนื้อหาสาระวัตถุประสงค์และตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 มีแผนปฏิบัติการสอนสอดแทรกทักษะชีวิต มีการประเมินแผนแต่ไม่นำผลประเมินไปปรับปรุงแก้ไขแผน ด้านการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและประเมินกิจกรรม ด้านการดำเนินโครงการพิเศษต่างๆ มีการวางแผนกิจกรรมสร้างเครือข่ายจากการมีส่วนร่วมของครู ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้องไม่ต่อเนื่อง โดยฝึกกิจกรรมให้เกิดทักษะชีวิตใน 4 องค์ประกอบไม่ต่อเนื่อง ด้านโครงการพิเศษต่างๆ ไม่มีการวางแผนกิจกรรมสร้างเครือข่ายจากการมีส่วนร่วมของครู ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้อง มีการประเมินแผนแต่ไม่ได้ปฏิบัติจริงตามแผนและไม่นำผลไปแก้ไขการดำเนินโครงการพิเศษต่างๆ ให้เกิดทักษะชีวิตแก่นักเรียน

ความต้องการการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา พบว่า ด้านการบูรณาการในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ มีการวางแผนการจัดให้ครู บุคลากรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับการอบรมก่อนนำไปใช้ในการสอนทักษะชีวิต มีการวางแผนพัฒนาทักษะชีวิตเพิ่มการมีส่วนร่วมของครูผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีการวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาสาระวัตถุประสงค์และตัวชี้วัดในรายวิชานั้นทักษะชีวิต มีการเชื่อมโยงการบูรณาการสอดแทรกไว้ในการสอน

บูรณาการสอดแทรกทักษะชีวิตมีการเชื่อมโยงใช้เทคนิคคำถามที่หลากหลาย มีการนำไปปฏิบัติ จัดกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรมผ่านกิจกรรมประจำวันส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พัฒนาทักษะชีวิตตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการประเมิน นิเทศ ติดตามการใช้แผนปฏิบัติการพัฒนาทักษะชีวิตและการบูรณาการนำไปใช้ในการประเมินหลักสูตรสถานศึกษา ตรวจสอบการดำเนินโครงการพิเศษต่างๆ ในการพัฒนาทักษะชีวิตตามเนื้อหาสาระวัตถุประสงค์ ประเมินกิจกรรมทักษะชีวิตด้านการระบอบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง พัฒนาทักษะชีวิตผ่านโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โครงการประชาธิปไตยในโรงเรียน การพัฒนาทักษะชีวิตต้องมีข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคลครบถ้วน ทั้งด้านความรู้ความสามารถ ด้านสุขภาพ ด้านครอบครัว ด้านเศรษฐกิจและการคุ้มครองเด็ก ตรวจสอบการดำเนินโครงการพิเศษต่างๆ ด้านการนำผลไปปรับปรุงแก้ไขนั้นบูรณาการการสอนทักษะชีวิตทุกกิจกรรม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีการวางแผนกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี การแนะแนวลงในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน การนำไปปฏิบัติกิจกรรมโครงการเชื่อมโยงกับกิจกรรมการแนะแนว จิตอาสา การประเมินนำข้อมูลจากผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นไปตามเนื้อหาสาระ วัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดในรายวิชา การนำผลไปปรับปรุงแก้ไขฝึกกิจกรรมให้เกิดทักษะชีวิตใน 4 องค์ประกอบของทักษะชีวิตอย่างต่อเนื่อง ด้านโครงการพิเศษต่างๆ การวางแผน พัฒนาทักษะชีวิตเพิ่มในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน โครงการกิจกรรมตามจุดเน้นช่วยให้ง่ายใจ จิตใจ อารมณ์ สังคม เสริมสร้างคุณธรรมอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง ด้านการนำไปปฏิบัติ นำโครงการแบบสร้างเครือข่าย โดยการมีส่วนร่วมของผู้บริหารครูบุคลากรผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้าประชุมการประเมินผลจากแผนและนำไปปฏิบัติจริง นำผลไปปรับปรุงแก้ไขแผนปฏิบัติการของโรงเรียน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา พบว่า ปัจจัยภายใน 1) บุคลากร ด้านผู้บริหารพบว่าภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน ด้านครูผู้สอนพบว่าภาพรวมอยู่ในระดับมาก ครูมีความสามารถในการดำเนินโครงการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน ครูสามารถทำการวิเคราะห์หลักสูตรจัดทำแผนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน 2) งบประมาณ สถานศึกษามีการบริหารงบประมาณ

อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ ในการดำเนินกิจกรรมและกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิต 3) เครื่องมือ อุปกรณ์ สถานที่ อาคารสถานที่ในการดำเนินกิจกรรมและกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตมีเพียงพอในการบริการนักเรียน 4) การบริหารจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน สถานศึกษาส่งเสริมครูให้มีการพัฒนา ปรับปรุง ค้นคว้าหาความรู้ในการดำเนินกิจกรรม และกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิต ปัจจัยภายนอก 1) นโยบายและเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพในด้านความสามารถและทักษะสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีนโยบายและเป้าหมายพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะ 2) สภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง สภาพความหลากหลายทางสังคมเมื่อเข้าสู่สังคมอาเซียน สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาทักษะชีวิตค่านิยมในสังคมที่เปลี่ยนแปลงทำให้เกิดพฤติกรรมของนักเรียนเปลี่ยนไป 3) ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว ความหลากหลายของแหล่งเงินทุนสนับสนุนในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน ไม่ต่อเนื่อง 4) เทคโนโลยีและสื่อต่างๆ เทคโนโลยีสื่อออนไลน์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องชุมชนมีเพียงพอและทันสมัยให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้านการสืบค้นหาข้อมูล

3. การพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา ปรากฏดังนี้

วิสัยทัศน์: สถานศึกษาพัฒนาทักษะชีวิตเป็นระบบ นักเรียนมีภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

พันธกิจ : 1) วางแผนงานการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน 2) ดำเนินการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน 3) ติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน 4) นำผลการติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนไปใช้ในการพัฒนา

ประเด็นกลยุทธ์: 1) การวางแผนเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนอย่างเป็นระบบ 2) การเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ 3) การติดตามและการประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง 4) การนำผลการติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

เป้าประสงค์: 1) แผนการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนอย่างเป็นระบบนำไปสู่การปฏิบัติได้ 2) นักเรียนมีภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิต 3) การเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนมีการพัฒนาอย่าง

ต่อเนื่อง 4) การเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนได้มาตรฐาน

3.1 กลยุทธ์: การพัฒนากระบวนการจัดทำแผนเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ มี 2 ตัวชี้วัด 1) ระดับความสำเร็จของการจัดทำแผนการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ 2) ร้อยละของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีส่วนร่วมจัดทำแผนการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน

3.2 กลยุทธ์: พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการวางแผนเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพมี 2 ตัวชี้วัด 1) ระดับความสำเร็จในการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการวางแผนเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน 2) มีระบบสารสนเทศเพื่อการวางแผนเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนทันสมัย

3.3 กลยุทธ์: พัฒนาการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญมี 2 ตัวชี้วัด 1) ระดับความสำเร็จของการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ 2) จำนวนกิจกรรมพัฒนานักเรียนซึ่งจัดเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตที่พึงประสงค์ของนักเรียนอย่างครบถ้วน

3.4 กลยุทธ์: ยกกระดับศักยภาพบุคลากรที่เกี่ยวข้องเพื่อการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนให้ได้ตามมาตรฐาน มี 3 ตัวชี้วัด 1) ร้อยละของบุคลากรที่ได้รับการพัฒนาศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนซึ่งผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับดี 2) จำนวนแผนการจัดการเรียนรู้ในเชิงบูรณาการโครงการและกิจกรรมการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนที่ใช้ความรู้จากการพัฒนาศักยภาพไปปฏิบัติซึ่งทำให้นักเรียนมีภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิต 3) จำนวนขององค์ความรู้หรือนวัตกรรมการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน

3.5 กลยุทธ์: พัฒนาเครือข่ายการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มี 3 ตัวชี้วัด 1) ระดับความสำเร็จของการพัฒนาเครือข่ายระดับโรงเรียนชุมชนและผู้ปกครองในการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน 2) จำนวนเครือข่ายการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน 3) ระดับคุณภาพของผลการดำเนินงานของเครือข่ายการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน

3.6 กลยุทธ์: พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการในการปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนของสำนักงานคณะกรรมการ

การศึกษาขั้นพื้นฐาน มี 2 ตัวชี้วัด 1) ระดับความสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการในการปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน 2) ผลสำเร็จของการบริหารการจัดการในการปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน

3.7 กลยุทธ์: พัฒนาระบบและกลไกการติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนแบบมีส่วนร่วมให้ได้มาตรฐาน มี 2 ตัวชี้วัด 1) ระดับความสำเร็จของการพัฒนาระบบและกลไกการติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน 2) ระบบและกลไกติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนที่ได้มาตรฐาน

3.8 กลยุทธ์: ส่งเสริมการนำผลการติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนไปใช้ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มี 3 ตัวชี้วัด 1) ระดับความสำเร็จในการจัดทำแผนปรับปรุงการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนที่นำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 2) ร้อยละของแผนการจัดการเรียนรู้ โครงการและกิจกรรมทักษะชีวิตที่นำผลของการติดตามประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนไปใช้ 3) จำนวนของนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นจากการนำผลการประเมินไปใช้และมาตรการซึ่งกลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นมี 8 กลยุทธ์ 19 ตัวชี้วัด และ 42 มาตรการ

4. ผลการประเมินกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา ผลการประเมินความสอดคล้องของกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นกลยุทธ์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด และมาตรการ พบว่า มีผลการประเมินในด้านความสอดคล้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากและมากที่สุด

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง และผู้อื่น ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การจัดการกับอารมณ์และความเครียด และการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ภาพรวมอยู่ในระดับมาก การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่า

สภาพสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สอดคล้องกับองค์การอนามัยโลก (1994, หน้า 1) ซึ่งกล่าวไว้ว่าทักษะชีวิตเป็นความสามารถอันประกอบด้วย ความรู้เจตคติและทักษะซึ่งสามารถจัดการกับปัญหารอบๆ ตัวให้อยู่รอดในสภาพสังคมและวัฒนธรรมยุคปัจจุบันได้อย่างมีความสุขและเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต ท้นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความซับซ้อน มีความรุนแรง เช่น เรื่องยาเสพติด โรคเอดส์ บทบาทชายหญิง ชีวิตครอบครัว สุขภาพ อิทธิพลสื่อ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

2. สภาพ ปัญหา ความต้องการ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

2.1 สภาพ การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา ผู้วิจัยอภิปรายผล 3 ด้าน ดังนี้

2.1.1 ด้านการบูรณาการในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูง ได้แก่ การนำไปปฏิบัติในโรงเรียนมีการสอนสอดแทรกทักษะชีวิตบูรณาการใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551, หน้า 17 – 19) มีนโยบายและเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในด้านความสามารถ และทักษะตลอดจนคุณลักษณะที่จะช่วยเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรและมีภูมิคุ้มกันการดำเนินชีวิต ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงและท้าทาย ซึ่งต้องการกระบวนการคิดและการตัดสินใจที่เหมาะสมจึงจะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปลอดภัยและมีความสุข สถานศึกษาต้องพัฒนาและเสริมสร้างทักษะชีวิตให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น คิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ มีทักษะการจัดการกับอารมณ์และความเครียด รู้จักสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นด้วยการจัดการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่เสริมสร้างทักษะชีวิตให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมตามวัยในแต่ละชั้นปี และสอดคล้องกับผลการวิจัยของวาริรัตน์ แก้วอุไร (2546) ได้พัฒนารูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์คือกระบวนการเรียนรู้ทางปัญญาที่มีลักษณะรวม 7 ประการ ดังนี้ 1) การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในการจัดการเรียนรู้โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมสอดคล้องกับความสนใจและ

ความถนัดของผู้เรียน 2) ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ของตนเองและกลุ่ม 3) การฝึกทักษะการคิด การจัดการการเผชิญสถานการณ์ การป้องกันและแก้ปัญหา 4) การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติทำได้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น 5) การเรียนรู้แบบบูรณาการโดยประสมประสานสาระความรู้ด้านต่างๆ ได้สัดส่วนสมดุลกัน ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์และลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา 6) การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน แหล่งการเรียนรู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ 7) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่โดยสร้างการมีส่วนร่วมกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผลลัพธ์ที่เกิดจากการใช้รูปแบบการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนเป็นคนดี เป็นคนเก่ง หรือคนมีปัญญาและ มีความสุข ใฝ่รู้และรักที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต

2.1.2 ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูง ได้แก่ การวางแผน ในโรงเรียนมีการสอนทักษะชีวิตในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในด้านลูกเสือ ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 (2552, หน้า 2) กล่าวว่า การเสริมสร้างทักษะชีวิตให้มากที่สุดทั้งใน 8 สาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอันได้แก่ กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมลูกเสือ – เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมชมรม/ชุมนุม กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณะ

2.1.3 ด้านโครงการพิเศษต่างๆ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูง ได้แก่ การนำแผนปฏิบัติการไปปฏิบัติการสอนในโครงการพิเศษต่างๆ มีการวางแผนการสร้างเครือข่ายร่วมกันของบุคลากรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนมีค่าเฉลี่ยต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551, หน้า 45 - 46) กล่าวว่า เมื่อโรงเรียนมีระบบการบริหารที่ดีเป็นฝ่าย กลุ่มงานที่ชัดเจนมีแผน โครงการกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมผู้เรียนให้มีทักษะโดยมีผู้ปกครอง ชุมชนมีความพร้อมในการให้การสนับสนุนการศึกษาและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสามารถพัฒนาจัดโครงการต่างๆ จัดการศึกษาที่ดีให้กับผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง

2.2 ปัญหาการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง การบูรณาการในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ มีปัญหาสูง การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีปัญหาต่ำ

ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ (2555, หน้า 5-6) ที่มีจุดเน้นสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีทักษะชีวิต กล่าวไว้ว่าการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทำให้พัฒนาการเรียนรู้แบบคล้อยได้ความรู้รอบด้านดังนั้นต้องจัดการวางแผนกระบวนการอย่างชัดเจนจึงเกิดการรู้จักตนเอง มีการสื่อสารและรู้ปัญหาสอดคล้องกับชีวิตมีองค์ความรู้รวมถึงยกระดับคุณภาพโรงเรียนได้ต้องพัฒนามาจากสภาพปัจจุบันปัญหาของโรงเรียนนั้นๆ

2.3 ความต้องการการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนมีความต้องการอยู่ในระดับมาก การดำเนินโครงการพิเศษต่างๆ มีความต้องการสูง ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีความต้องการต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับ นโยบายและแนวคิดของกระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 101 - 102) กล่าวไว้ว่า ความต้องการสร้างเป้าหมายในชีวิตให้มี 2 ลักษณะคือ เป้าหมายมุ่งสู่สิ่งดี และเป้าหมายเพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งไม่ดี จึงต้องมีทิศทาง กระบวนการ โครงการ กิจกรรม ด้วยความมุ่งมั่น ความสม่ำเสมอ หรือความเสมอต้นเสมอปลายและมีวินัยในชีวิตคือหัวใจที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ

2.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

2.4.1 ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมภายในที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนอยู่ในระดับมาก ด้านบุคลากร หรือทรัพยากรบุคคล ด้านผู้บริหารและครูผู้สอน งบประมาณ เครื่องมือ อุปกรณ์ สถานที่ และการบริหารจัดการ สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของไพชนันต์ ศรีม่วง (2555, หน้า 65) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมภายในประกอบด้วยโครงสร้าง ระบบบริการ บุคลากร การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการ และสอดคล้องกับ ลารอกโค (Larocco, 1991) ศึกษากลยุทธ์การตลาดที่ใช้โดยวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยในรัฐอิลลินอยส์ที่เปิดสอนหลักสูตรปริญญาโททางธุรกิจการศึกษา พบว่า กลยุทธ์การตลาดที่ใช้มากที่สุด (มากกว่าร้อยละ 40) คือ การส่งเสริมการขายการจัดจำหน่ายการโฆษณา การสรรหาบุคคลการพัฒนาหลักสูตรและการประชาสัมพันธ์กลยุทธ์การตลาดที่ยอมรับว่ามีประสิทธิผลมากที่สุด คือการสรรหาบุคคลการจัดจำหน่ายการวางแผนการตลาดและการวิจัยตลาด

2.4.2 ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนอยู่ในระดับมาก มีนโยบาย เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพในด้านความสามารถและทักษะ สภาพแวดล้อม

ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว เทคโนโลยีและสื่อต่างๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานมีจำนวนมาก ขนาดและที่ตั้งของสถานศึกษาตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่ต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพิบูล ติปะปาล (2551, หน้า 29-34) กล่าวไว้ว่าสภาพแวดล้อมภายนอกมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ มีแนวโน้มปัจจุบันมวลรวมภายในประเทศ อัตราดอกเบี้ย ปริมาณอัตราเงินเฟ้อ ระดับการว่างงาน การควบคุมค่าจ้างและราคา ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี มีค่าใช้จ่ายด้านการวิจัยและพัฒนา ความก้าวหน้าทางด้านคอมพิวเตอร์ การป้องกันสิทธิบัตร การพัฒนาใหม่ๆ ทางด้านเทคโนโลยี การปรับปรุงด้านผลิตภาพโดยใช้เครื่องจักรอัตโนมัติ ความเจริญก้าวหน้าทางการติดต่อสื่อสาร และสอดคล้องกับผลการวิจัยของสุภาพร พงศ์ภิญโญโอกาส (2556, หน้า 67 - 69) กล่าวไว้ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิจัยได้แก่ ด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคมการเมือง กฎหมาย เทคโนโลยีและอำนาจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3. ผลการพัฒนากลยุทธ์ของกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

3.1 ประเด็นกลยุทธ์ที่ 1 การวางแผนเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนอย่างเป็นระบบแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน มี 2 กลยุทธ์ ดังนี้ กลยุทธ์ที่ 1 พัฒนาระบบการจัดทำแผนเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ เป็นกลยุทธ์ที่สร้างขึ้นเพื่อให้สถานศึกษาได้พัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน สอดคล้องกับแนวคิดของกระทรวงศึกษาธิการ (2555, หน้า 45 - 46) กล่าวไว้ว่าเมื่อโรงเรียนมีระบบการบริหารที่ดีเป็นฝ่าย กลุ่มงานที่ชัดเจนมีแผนโครงการกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมผู้เรียนให้มีทักษะโดยมีผู้ปกครอง ชุมชนมีความพร้อมในการให้การสนับสนุน การศึกษาและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสามารถพัฒนาจัดโครงการต่างๆจัดการศึกษาที่ดีให้กับผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับแนวคิดของสมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ (2553, หน้า 6) กล่าวว่าการวางแผนเชิงกลยุทธ์เป็นการวางแผนที่ใช้ได้ทั้งในระดับการวางแผนชีวิต การวางแผนธุรกิจ การวางแผนรัฐวิสาหกิจ ตลอดจนการวางแผนสำหรับการบริหารประเทศ กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการ

วางแผนเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของกระทรวงศึกษาธิการ (2555, หน้า 88-89) กล่าวไว้ว่าการวางแผนแสวงหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ต้องมีการวางแผนการเรียนการสอนร่วมกันของครูกับนักเรียนกำหนดเนื้อหาที่ย่อยที่จะเรียน และกำหนดข้อมูลสารสนเทศจากแหล่งต่างๆ ระยะเวลา วิธีค้นคว้า การเก็บรวบรวมข้อมูลและสรุปความรู้จากข้อมูลแหล่งค้นคว้าทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพทั้งเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

3.2 ประเด็นกลยุทธ์ที่ 2 การเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง มี 4 กลยุทธ์ ดังนี้ กลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554, หน้า 5) กล่าวไว้ว่าการเสริมสร้างทักษะชีวิตเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญผู้เรียนเป็นผู้ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนรู้ซึ่งลักษณะของกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นสำคัญและมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนมีลักษณะดังนี้เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมค้นพบความรู้หรือสร้างความรู้ด้วยตนเอง เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน และเป็นกิจกรรมที่กำหนดให้มีการอภิปรายแสดงความรู้สึกร่วมกันและการประยุกต์ความคิด กลยุทธ์ที่ 4 ยกระดับศักยภาพบุคลากรที่เกี่ยวข้องเพื่อการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนให้ได้ตามมาตรฐาน สอดคล้องกับแนวคิดของสมชาย ทัศนวิวัฒน์ (2553, หน้า 11-18) กล่าวว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือการจัดฝึกอบรมโดยปกตินั้นบริษัทจะส่งคนไปฝึกอบรมตามความต้องการของบุคลากรหรือตามดุลยพินิจที่ดูโครงการต่างๆ ว่าจะมีความเหมาะสมเพียงไร แต่ในความเป็นจริงการที่จะส่งบุคลากรไปอบรมนั้นในการวางแผนเชิงกลยุทธ์จะต้องพิจารณาบนพื้นฐานของการรวมส่วน คือ ก่อนที่จะมาพิจารณาเรื่องของแผนที่จะส่งบุคลากรไปอบรมนั้นสิ่งที่ฝ่ายฝึกอบรมจะต้องรู้ก่อนก็คือแผนที่ทิศทางของบริษัทที่เรียกว่าภารกิจ (Mission) จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งของการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของธุรกิจในโลกโลกาภิวัตน์ กลยุทธ์ที่ 5 พัฒนาเครือข่ายการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554, หน้า 111) กล่าวไว้ว่าการสร้างเครือข่ายทางใจและเครือข่ายทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญแต่ละคนจะต้องมีใครสักคนหนึ่งในชีวิตที่เขาไว้ใจและมีความผูกพันทางใจ

เป็นสายใจที่ผูกโยงกับบุคคลนั้น ครูจึงเป็นบุคคลสำคัญที่เชื่อมโยงผูกพันทางใจเป็นสายใจที่เหนียวแน่นหนาสำหรับสร้างเครือข่ายที่ยึดเหนี่ยวผู้เรียนไว้เชื่อมโยงกับพ่อแม่ คนในครอบครัวและสังคม กลยุทธ์ที่ 6 พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการในการปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สอดคล้องกับแนวคิดของกระทรวงการศึกษา (2555, หน้า 11) กล่าวไว้ว่าการบริหารจัดการ กำหนดนโยบาย แผนงาน และกิจกรรม พัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถ เชื่อมมั่นในศักยภาพของตน เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมให้ผู้บริหาร ครู และประชาชนดำเนินชีวิตแบบพอเพียง เผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมายในภาคีด้านการศึกษาให้ขยายออกไปเป็นวงกว้างให้เกิดการปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกในการเรียนรู้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ศึกษาวิจัยพัฒนาองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้จัดการเรียนรู้และพัฒนากิจกรรมผู้เรียน

3.3 ประเด็นกลยุทธ์ที่ 3 การติดตามและการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง มี 1 กลยุทธ์ ดังนี้ กลยุทธ์ที่ 7 พัฒนาระบบและกลไกการติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนแบบมีส่วนร่วมให้ได้มาตรฐาน สอดคล้องกับแนวคิดของกระทรวงศึกษาธิการ (2555, หน้า 31) กล่าวไว้ว่าโรงเรียนมีระบบกลไกการติดตามและมีระบบบริหารจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาที่มีคุณภาพ

3.4 ประเด็นกลยุทธ์ที่ 4 การนำผลการติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ มี 1 กลยุทธ์ ดังนี้ กลยุทธ์ที่ 8 ส่งเสริมการนำผลการติดตามและประเมินผลการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนไปใช้ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546, หน้า 21) กล่าวไว้ว่าการประเมินเป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นอย่างมาก เพราะการประเมินทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนาถ้าไม่มีการประเมินก็จะไม่ทราบว่าต้องปรับปรุงอะไร การประเมินทักษะชีวิตจะประเมินตามวัยของผู้เรียนเนื่องจากผู้เรียนในแต่ละระดับอายุ มีพฤติกรรมด้านทักษะชีวิตที่แตกต่างกันตามประสบการณ์ ความพร้อม วุฒิภาวะและสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียน

พฤติกรรมทักษะชีวิตครูสามารถประเมินตามสภาพจริงของผู้เรียนได้ดีคือรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคลเป็นวิธีประเมินทักษะชีวิตของผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง การประเมินจะมีความเที่ยงตรงผู้ประเมินมีเครื่องมือที่มีคุณภาพสำหรับการประเมินในเวลาที่เหมาะสม บันทึกข้อมูลการพัฒนาทักษะชีวิตผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

4. ผลการประเมินกลยุทธ์ของกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2

ผลการประเมินกลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 ซึ่งประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นกลยุทธ์ กลยุทธ์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัดและมาตรการ พบว่าผลการประเมินในด้านความสอดคล้อง ความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ และด้านความเป็นประโยชน์ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดและมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากกระบวนการพัฒนากลยุทธ์มีขั้นตอนการดำเนินงานที่สมบูรณ์ มีประสิทธิภาพและมีขั้นตอนการพัฒนาที่สอดคล้องกัน สอดคล้องกับผลวิจัยของขวัญดาว แจ่มแจ้ง (2555, หน้า 301) ได้ทำการวิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะด้านการวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง พบว่า กลยุทธ์ส่วนใหญ่มีความสอดคล้องในระดับมากที่สุด ความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของพิมพ์ทอง มุสิกะปาน (2557, หน้า ง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาทักษะการคิดของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา เขต 41 พบว่า กลยุทธ์ที่สร้างขึ้นมีความสอดคล้อง ความเหมาะสม และความเป็นประโยชน์ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด ความเป็นไปได้ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การพัฒนาทักษะชีวิต ด้านการคิด วิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การจัดการกับอารมณ์กับความเครียด มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า ดังนั้นสถานศึกษาควรเสริมสร้างทักษะชีวิตให้ด้านนี้มากขึ้นโดยจัดกิจกรรมบูรณาการทักษะชีวิตในสาระการ

เรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและโครงการพิเศษของสถานศึกษา

1.2 สภาพ ปัญหา ความต้องการและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการพัฒนาทักษะชีวิตอยู่ในระดับมาก จากสาเหตุที่ค้นพบสภาพการพัฒนาทักษะชีวิตด้านการดำเนินโครงการพิเศษต่าง ๆ มีการดำเนินการต่ำกว่าด้านอื่นดังนั้นสถานศึกษาควรเสริมสร้างทักษะชีวิตด้านนี้ให้มากขึ้น มีความต้องการให้พัฒนาทักษะชีวิตมาก ควรนำกลยุทธ์ไปปรับใช้ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสถานศึกษา ปัจจัยและวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกของการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 ดังนั้นสถานศึกษาควรพิจารณาที่จะพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในเรื่องดังกล่าวโดยเลือกใช้กลยุทธ์ ตัวชี้วัดและมาตรการให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมของสถานศึกษา

1.3 กลยุทธ์การพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาที่พัฒนาขึ้นครอบคลุมทักษะชีวิต 4 องค์ประกอบ ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ด้านการจัดการกับอารมณ์กับความเครียด ด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่นครอบคลุมทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ 1) การบูรณาการในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ 2) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 3) โครงการพิเศษต่างๆ โดยใช้กระบวนการการบริหาร ด้านการวางแผน (Plan) การนำไปปฏิบัติ (Do) การประเมิน (Check) และการนำผลไปปรับปรุงแก้ไข (Action) ซึ่งเป็นวงจรที่มีความสัมพันธ์กันดังนั้นในการนำไปใช้ให้ครบจะพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนได้เป็นระบบและเกิดผลกับนักเรียนและสถานศึกษา

1.4 สถานศึกษาและหน่วยงานที่มีบริบทใกล้เคียงกับสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร สามารถนำข้อค้นพบเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาไปการพัฒนาทักษะชีวิตด้วยวิธีการต่างๆ ให้นักเรียนมีทักษะชีวิตได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยนี้ไม่ได้ทำการทดลองใช้กลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นดังนั้นควรทำการประเมินกลยุทธ์เมื่อนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

2.2 การวิจัยนี้เป็นกลยุทธ์การพัฒนาหน่วยงาน เพื่อให้ได้กลยุทธ์ที่เหมาะสมกับสภาวะทักษะชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษาดังนั้นควรทำการ แวดล้อมของหน่วยงานนั้น วิจัยพัฒนาทักษะชีวิตของบุคลากรเฉพาะกลุ่มใน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2555). แนวการจัดกระบวนการเรียนรู้ทักษะชีวิตเพื่อพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ ระดับประถมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ขวัญดาว แจ่มแจ้ง. (2555). กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะด้านการวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ ค.ด., มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, กำแพงเพชร.
- พิบูล ทิปะปาล. (2551). การจัดการเชิงกลยุทธ์. Strategic Management. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- พิมพ์ทอง มุสิกปาน (2557). การพัฒนากลยุทธ์การบริหารจัดการเพื่อพัฒนาทักษะการคิดของนักเรียนในโรงเรียน มัธยมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต41. วิทยานิพนธ์ ค.ด., มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, กำแพงเพชร.
- ไพชยนต์ ศรีม่วง. (2555). การพัฒนากลยุทธ์การบริหารทรัพยากรบุคคลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41. วิทยานิพนธ์ ค.ด., มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, กำแพงเพชร.
- รับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), สำนักงาน. (2554). คู่มือการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสาม (พ.ศ.2554-2558) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฉบับสถานศึกษา พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: แมทซ์พอยท์.
- วาริรัตน์ แก้วอุไร. (2546). การพัฒนารูปแบบการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.
- สมชาย ภาคาสันวิวัฒน์. (2553). การบริหารเชิงกลยุทธ์ (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สุภาพร พงศ์บุญโอบาส. (2556). การพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, 15(2), 67 – 79.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1. (2552). แนวทางการดำเนินการขับเคลื่อนกลยุทธ์และจุดเน้น ระดับสถานศึกษาปีการศึกษา 2553-2554. กำแพงเพชร : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1.
- _____. (2554). การพัฒนาแนวทางยกระดับคุณภาพการศึกษาเพื่อรองรับการประเมินภายนอก ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 1. กำแพงเพชร : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 1.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2. (2554). การพัฒนาแนวทางยกระดับคุณภาพการศึกษาเพื่อรองรับการประเมินภายนอกของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2. กำแพงเพชร: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2554). การเสริมสร้างทักษะชีวิตตามจุดเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนระดับประถมศึกษา-มัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- Larocco, Micheal V. (1991). Assessment of marketing strategies used by colleges and universities in the State of Illinois offering Master Programs in Business. Thesis (D.B.A.), Nova University.